

DÁMY A HUSAŘI

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

nositel Řádu práce

ALEKSANDER FREDRO

DÁMY A HUSAŘI

Komedie o dvou dílech

Překlad: dr. Mojmíra Janišová

Režie a úprava: František Kordula j. h.

Scéna a kostýmy: Alexander Babraj

Scénická hudba: Jan Tomšíček

Dramaturg: Ladislav Slíva

Major	František Šec
Rytmistr	Jan Filip
Poručík Edmund	Jiří Schwarz
Kaplan	Stanislav Malý
Orgonová	zasl. um. Zora Rozsypalová
Dyndalská	Naděžda Letenská
Anděla	zasl. um. Jiřina Froňková
Žofie	Saša Kudrová
Fanka	Jana Vochočová
Manka	Alexandra Gasnárková
Anka	Eva Jelínková
Řehoř	Petr Pelzer
Rembo	Miroslav Olejníček

Představení řídí: Soňa Francová

Text sleduje: Věra Kohoutová

PREMIÉRA 31. LEDNA 1981 V DIVADLE ZD, NEJEDLÉHO

Aleksander Fredro

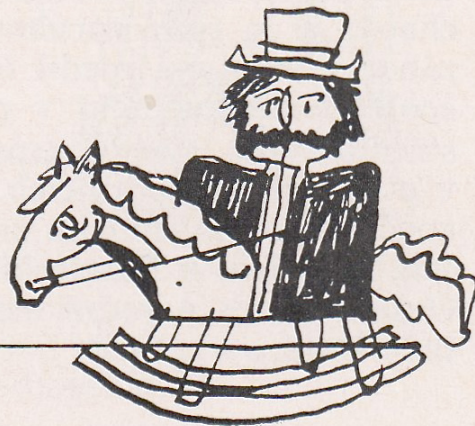
(1793–1876)

Fredrové patřili ke starobylým šlechtickým rodům. Přímou linii předchůdců Aleksandra Fredra však postihl typický osud řady polských šlechtických rodů – zchudnutí. Jacek Fredro, spisovatelův otec, byl zpočátku jen bezvýznamným haličským zemanem, jemuž patřily pouze dvě nevýnosné horské vsi. I ty později prodal a působil na statcích jiných šlechticů jako hospodářský správce. Tam si nahospodařil jmění, za něž si pak koupil panství v Beňkově Višni, dům ve Lvově a další majetek, prosadil se do haličského zemského sněmu a získal i hraběcí titul, který po něm zdědil i jeho syn Aleksander, narozený jako jedno z osmi dětí v letech otcova kočování na panství v Surochově.

Dítě doby

V Beňkově Višni prožil A. Fredro idylické dětství. (Tam ostatně strávil později i většinu svého života.) Po smrti Fredrovy matky v roce 1806 se Fredrův otec přestěhoval do lvovského domu.

Na svého vychovatele a učitele Plachetka vzpomíná A. Fredro ve svých pamětech „Páté přes deváté“ takto: „Ó, Plachetko! Ať ti odpustí Bůh, před kterým stojíš, ale já nemůžu: za to, že jsi zničil, nelítostně zabil moje nejkrásnější léta 1807–1809. Knihu jsem ani neviděl. Pokud jsem něco četl, pak jenom romance. Můj otec zaměstnaný obchody, a zvláště železárnou, kterou založil v Čišně, býval doma málo. Nemohl proto udělat pro děti nic víc, než najmout pro všeobecný dohled guvernanta a pro výuku učitele. Celá odpovědnost tedy ležela na panu Plachetkovi.

Ten nedělal nic. A tím pádem ani já. Lovil jsem, jezdil na koni.“
A dále o svých mladých letech ve Lvově píše: „Neučil jsem se ničemu, s výjimkou šermu, tance a jízdy na koni, která mě stejně nenarovnala – vždycky jsem se trochu hrbil. Začal jsem sice brát i lekce matematiky, ale po třetí z nich jsem dostal zimnici. S Ignácem Konarským jsme jezdili na koních. Projížděli jsme se nejčastěji pod okny dívčích pokojů a když slečny nebyly v okně, jeden z nás křiknul: „Pomoc! Pomoc!“ a to je do oken spolehlivě vytáhlo.“

Haličan

Období feudálních třenic v Polsku v 18. století vyvolalo tlak okolních států, který vyvrcholil rozdělením Polska mezi Rakousko, Rusko a Prusko. V roce 1772 obsadila rakouská vojska Halič a přivtělila ji k rakouské říši. Ztráta samostatnosti vyvolala přirozeně celonárodní rozjitření. Haličská šlechta si však na rozdíl od ruského a pruského záboru uvědomovala, že rakouský pořádek vnesl určitý klid do předchozího chaosu a je tedy zárukou příštího hospodářského vzestupu. Rakouský zábor přinesl na rozdíl od zbývajících částí polského území také jisté společenské uvolnění v podobě josefinských reforem. Halič měla prostřednictvím svého zemského sněmu i určitou samosprávu, byť ne v otázkách rozhodujících. Rakouský zábor byl tedy vlastně pro Poláky zpočátku nejmírnějším ze všech tří režimů. A tak haličská šlechta přijala připojení k Rakousku poměrně lhostejně, dokonce i s jistou úlevou. Ovšem i tam národní otázka dále doutnala. V této společenské situaci tedy Fredro vyrůstal.

Voják

V roce 1809 vstoupil A. Fredro do polské armády, která se přidala na stranu Napoleona, s nadějí, že právě Napoleon se zasadí o obnovu polské státnosti. S Napoleonem prodělal Fredro jako hulánský důstojník celé ruské tažení, včetně zdrcující Napoleonovy porážky u Borodina, upadl do zajetí, odtamtud uprchl a již v roce 1813 byl opět v řadách Napoleonových Poláků u Drážďan. Dostal se až do Paříže. Po Napoleonově abdikaci, kdy velení nad polským vojskem převzal ruský velkokníže Konstantin, Fredro demobilizoval.

Z napoleonských válek si přinesl obdiv k polskému vojákovvi (ani v „Dámách a husarech“ nepřekročila jeho ironie k husarskému vojáctví mez laskavé shovívavosti). Ale přinesl si i hluboké zklamání z Napoleona. Ve svých pamětech napsal: „Nevěděli jsme, že Napoleon ze všeho nejlépeji přijímal podmínku vrácení Polska pod trojí jařmo nesvobody. Pekelné mámení!... Tolik oddanosti, tolik krve přijmout za pouhou nadějí, kterou v hloubi srdce nemínil splnit!“

To vyústilo u Fredra v celoživotní skepsi k myšlence na obnovu polské samostatnosti. Odtud i jeho nedůvěra k velkým slovům a gestům romantiků a roztržka s nimi (i když si např. Słowackého velice vážil).

Pařížský divák

V čase pařížského pobytu vášnivě rád chodil do divadla. Jeho pozornost však nestrhl velký tragéd Talma, ani hry Racinovy a Corneillovy, ale bulvár du Temple se svými varieté, cirkusovými atrakcemi, vaudevilly a fraškami. Tady hledejme zrod polského komediografa.

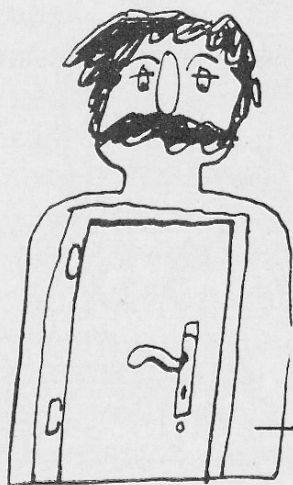

Autor pro divadlo

Po prvním dětském pokusu o komedii a po humorných vojáckých veršičkách to po svém návratu z vojska zkusil s psaním pro divadlo. V té době vedl divadlo ve Lvově vynikající divadelní organizátor Jan Nepomucen Kamiński, pozdější Fredrův dobrý praktický divadelní rádce i přítel. Fredrův debut s „Intrikou narychlo“ v roce 1817 však nedopadl nijak zvlášť dobře. Fredro se pak kontaktoval s Varšavou, ale ředitel varšavského divadla Ludwik Ossiński byl velkým přívržencem klasicistické tragédie a tak tři roky protahoval uvedení první Fredrovy významné komedie „Pana Geldhaba“. Fredro se tedy znovu obrátil na Kamińského a od úspěchu „Muže a ženy“ v roce 1822 se stal vlastně kmenovým autorem lvovského divadla.

V letech 1815–1827 napsal 10 celovečerních komedií, 5 aktovek a 1 historický dramatický obraz. Z této řady vystupují do popředí především „Pan Geldhab“, vnějškově zjevně inspirovaný Molièrovým „Lakomcem“, „Muž a žena“ – ironický obraz amorálních milostných vztahů, „Cizáctví“, namířené proti snobskému papouškování všeho cizího, a dvě brilantně napsané frašky, které nepostrádají ani protiměšťácký osten – „Dámy a husaři“ a „Všechno naruby“.

Následující pětiletý časový odstup jako kdyby byl nabráním dechu před výstupem na samotný vrchol: trojice komedií „Pan Jowialski“, „Panenské sliby“ a zejména „Pomsta“ skutečně tento vrchol představují.

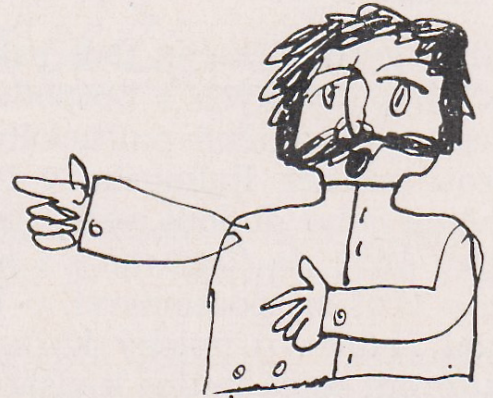
Soukromý člověk

Velice miloval své rodiče. Otcova smrt v únoru 1828 jím hluboce otřásla a byla nejspíš i jednou z příčin jeho kratší autorské odmlky, stejně tak jako jeho další soukromé starosti. Prožil velkou romantickou lásku. Poznal ji už v roce 1820 jako mladou paní, provdanou za neduživého, suchopárného hraběte Skarbka. Léta zmáhal odpor její vlastní rodiny i rodiny jejího manžela než dosáhl rozvodu a mohl si svou lásku vzít (v listopadu 1828). Zajímavý detail: řada krásných mladých ženských postav jeho her nese jméno jeho milé a později manželky – Žofie. I v „Dámách a husarech“ například.

Když dosáhl svého snu, usiloval o harmonické, láskyplné vztahy v rodině. Miloval své děti a podstoupil pro ně nejedno trápení. Trávil léta

v dostavnících mezi Lvovem a Paříží, aby se mohl setkávat se svým nejstarším synem Janem Aleksandrem, který jako aktivní účastník uherského povstání v roce 1848 musel devět let žít v emigraci, než mu otec vymohl u rakouských úřadů milost.

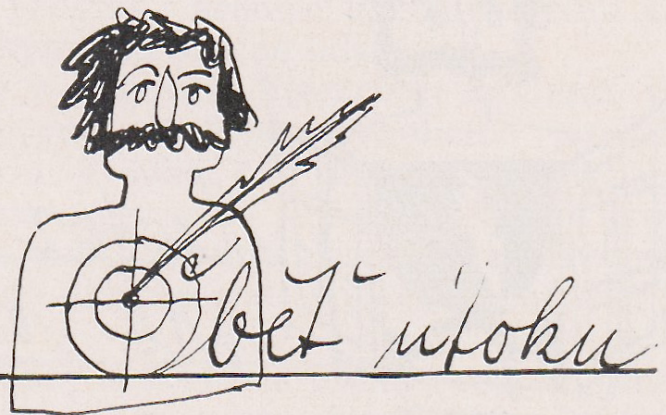
Touha po harmonických vztazích se zjevně zračí v charakteru jeho her, ve snaze o nalezení pozitivního východiska ze všech situací, ve víře ve vítězství dobra, lásky a vnitřní lidské krásy.

Politik (I)

Skepse z prožitku zklamání z napoleonských válek ho osobně v jeho politických postojích velice přiblížila předbřeznovému heslu F. Palackého: „Kdyby nebylo Rakouska, museli bychom si je vytvořit.“ Nijak se nezúčastnil slavného i tragického polského listopadového povstání 1830. Loajální postoj k rakouské vládě zaujímal i jako poslanec haličského zemského sněmu, jímž byl od roku 1832.

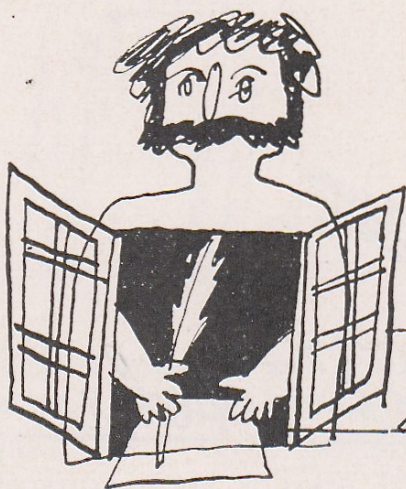
Jeho politická pozice i jeho nedůvěra k romantikům vyvolaly ostrý útok představitelů Lvovské romantické skupiny Seweryna Goszczyńskiego proti Fredrovi v roce 1835 a následující anonymní útok v poznaňském „Literárním týdeníku“, které se ho snažily diskvalifikovat nejen jako Poláka, ale i jako spisovatele. Fredro se jako spisovatel pro veřejnost až do konce svého života odmlčel.

Politik (II)

Sílicí germanizační tlak rakouských úřadů v Haliči a odmítání haličských politických i hospodářských požadavků rakouskou vládou vedly Fredra ke změně politického postoje. V roce 1842 se vzdal na protest proti politice Rakouska v Haliči poslaneckého mandátu. A tím vlastně začíná jeho období velké veřejné a politické aktivity, která mu až do roku 1852 do jisté míry i nahrazovala jeho činnost literární. Zasadil se o zrušení poddanství, o haličskou autonomii, o hospodářské povznesení Haliče, o polský kulturní život na tomto území, v roce 1848 byl autorem ostré petice k císaři, vstoupil dokonce do občanské gardy, takže byl v roce 1852 obžalován z velezrady a urážky majestátu: Nic na tom nemění, že byl nakonec po dva roky trvajícím procesu osvobozen. Jeho nová politická pozice sice nepřekročila hranice šlechtického liberalismu, ale byla velice vzdálená dřívější loajalitě k Rakousku.

Ještě v roce 1861 byl znovu zvolen do zemského sněmu, ale po několika měsících, znechucen tím, jak v něm převládají soukromovlastnické zájmy měšťáků, rezignoval a vzdal se jakékoli další politické činnosti.

Autor
pro vnitřní potřebu

Odmlčení v roce 1835 neznamena, že by se vzdal literární tvorby úplně. Pokoušel se o prózu, napsal svou první knihu pamětí („Páté přes deváté“), ale přece jen spíše literárně paběrkoval.

V roce 1852 uviděl v Paříži v jedné bulvární frašce (pod níž nebyl jako spoluautor podepsán nikdo menší než E. Labiche) doslova převzaté scény i dialogy ze svých „Panenských slibů“. To ho nejspíš zdravě na-

štvalo a dodalo mu i sebedůvěry, a tak se znovu pustil do psaní komedií. Od roku 1852 až do konce svého života jich napsal celkem 15, aktovek i celovečerních. Ale psal si je pro sebe. Na nesčetné výzvy k jejich uveřejnění či uvedení na scéně vůbec nereagoval. Na jeviště se dostaly až po jeho smrti.

Polský Molière

Tento přídomek mu dala kdysi dobová polská literární kritika. Ale je to přídomek rozporný: vedle obdivného odstínu je v něm přítomen i odstín naznačující jakoby epigonství.

Fredro samozřejmě znal Molièerovy hry, stejně jako hry Goldoniho, učil se z nich umění zápletky, výstavby situací, celé komediální konstrukce. Ale to vše dal do služeb zobrazení soudobého polského národního života. Byl vynikajícím pozorovatelem. Viděl nastupujícího měšťáka s jeho hrabivostí, vytvořil ironické typy mladých hejsků, snobů i shovívavě úsměvné obrazy nositelů starosvětské šlechtické idyly. Dovedl vyhmátnout podstatné jevy soudobé polské společnosti. Nemohl za to, že při opožděném hospodářském a společenském vývoji Polska za Francií se tytéž jevy objevily ve Francii už za Molièera. A v Polsku měly specifickou národní podobu. Proto je Fredro právem klasikem svého národa.

On ovšem dovedl věrně a pravdivě zachytit lidskou průmětnu těchto společenských jevů, a tím přesáhl i hranice vlastní národní kultury. Není tedy jen klasikem polským, ale obecně lidským.

Nic na tom nezmění ani fakt, že v dobovém literárním kontextu stál vždycky mimo hlavní literární proud. V době vrcholícího polského romantismu byl ironickým realistou. V době, kdy přišly na jeviště jeho pozdní komedie, vstupovala do literatury jako její nový hlavní proud generace kritických realistů, která viděla hlouběji pod povrch životních a společenských jevů a které bylo cizí smírné vyústění konfliktů ve Fredrových komediích.

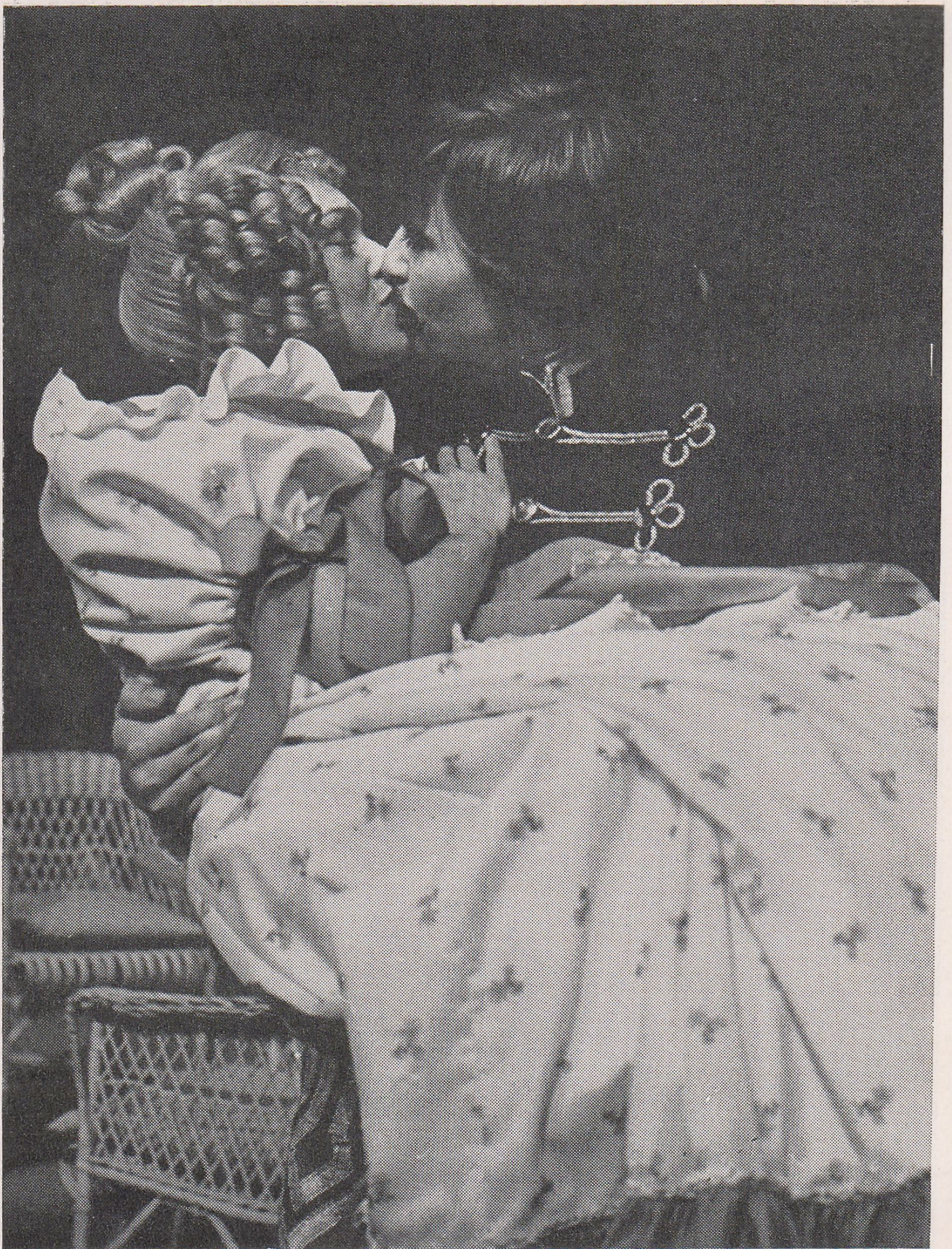
Následující desetiletí už tyto paradoxy srovnala a určila Fredrovo místo v historii polské i evropské kultury, místo tvůrce, který svým bystrým viděním člověka upoutává i dnes.

FRANTIŠEK ŠEC

ST. MALÝ, zasloužilá umělkyně J. FROŇKOVÁ

S. KUDROVÁ, J. SCHWARZ

Zasloužilá umělkyně J. FROŇKOVÁ, J. FILIP

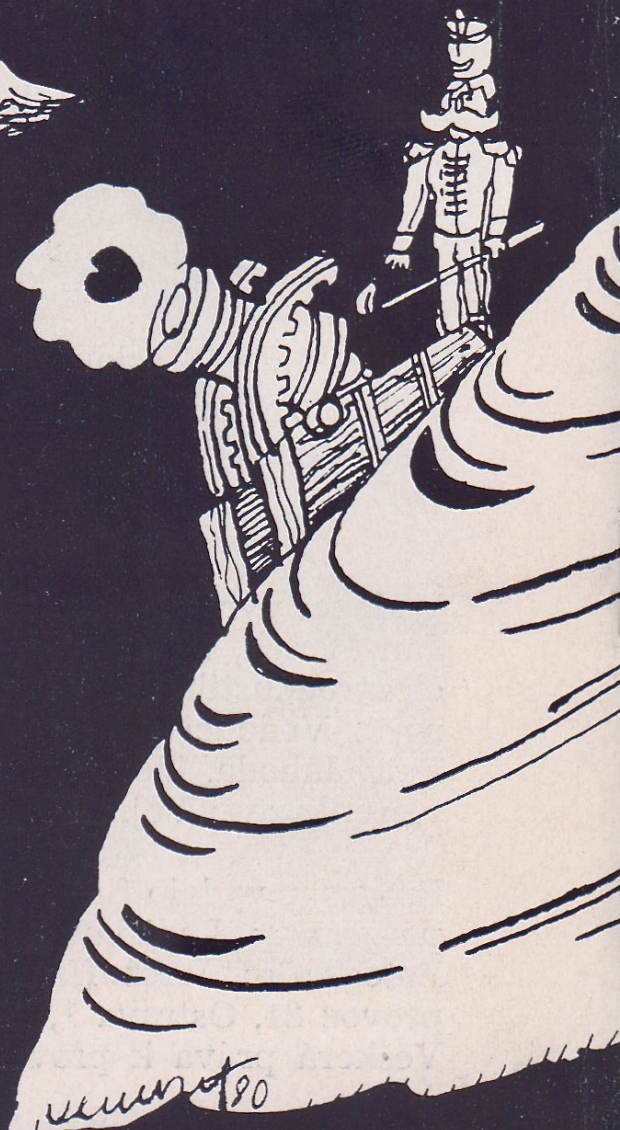
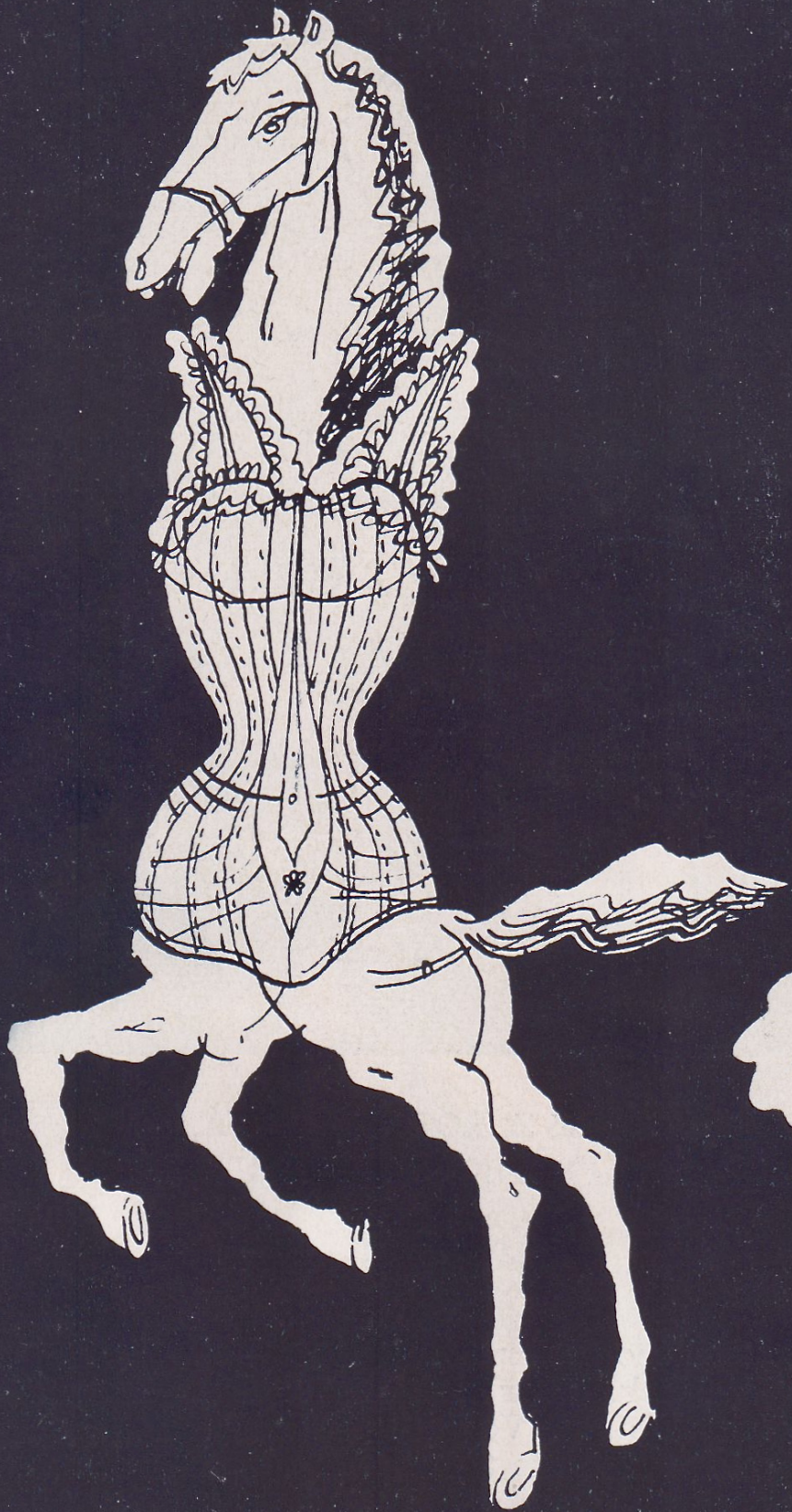
S. KUDROVÁ, zasloužilá umělkyně Z. ROZSYPALOVÁ

Zasloužilá umělkyně Z. ROZSYPALOVÁ,
zasloužilá umělkyně J. FROŇKOVÁ, N. LETENSKÁ

Vedoucí výroby a technického provozu: ing. Ivan Bílek. Jevištní mistři: Jan Benek, Zdeněk Václavek. Mistr osvětlení: Oldřich Malý. Vedoucí elektroakustiky: Bořivoj Wojnar. Vedoucí rekvizitárny: Eva Wiesnerová. Vedoucí garderobiér: Zdeněk Slíva. Vedoucí dekoračních dílen: Petr Jahoda. Vedoucí výroby kostýmů: Bohuslava Čiháková. Vedoucí vlásenkárny: Vojmil Nytra.

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce. Redakce programu: Ladislav Slíva. Obálka a grafická úprava: Jiří Neuwirt. Fotografie: Josef Hradil. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7. Cena programu 2,— Kčs. Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha.

190